

## Frivillige menighedsråd i Fyns Stift.

Af F. Elle Jensen

I den 1853 nedsatte kommission, hvis opgave var at fremkomme med et forslag til kirkens fremtidige ordning, nåede man som bekendt ikke til enighed om hovedspørgsmålet, forfatningen. Derimod var der fra alle sider stemning for, at der overalt blev oprettet menighedsråd med en vis indflydelse, men om dette alene vilde kirkeminister Ørsted ikke gå til Rigsdagen, så sagen stod hen, til han ved sit ministeriums fald 1854 afløstes af C. C. Hall. Heller ikke han ville lovgive om menighedsråd, men han mente på den anden side, at de kunne oprettes rent administrativt, når det blot henstilledes til kirkefolket at gøre det frivilligt<sup>1</sup>.

I den anledning udsendte han den 24/9 1856 gennem biskopperne et cirkulære til præsterne<sup>2</sup> med opfordring til på deres konventer at drøfte sagen og derefter, hvor man ønskede det i pastoraterne, at oprette frivillige, af biskopperne sanktionerede menighedsråd, som skulle være bindeled mellem gejstlighed og lægfolk, men hvordan forøvrigt deres arbejde kunne tilrettelægges, overlodes til den frie udvikling. Dog pegedes der på, at de nok burde deltage i præsternes sjælesørgergerning, navnlig i kirketugten ved henvendelser til de ubodfærdige, måske også ved at være medbestemmende i deres eventuelle udelukkelse fra nadveren, ligesom de måtte have lov til at afgive betænkninger og erklæringer om visse sognekirkelige forhold, f. eks. indførelse af ny salmebog (Roskilde konvents) og lærebog (Balslevs), ændret gudstjenestetid o. a. Hall mente, at i en vækkelsestid som

<sup>1</sup>) Glædemark: kirkeforfatningsspørgsmålet i Danmark, S. 360ff.

<sup>2</sup>) Gejstl. love og ekspeditioner vedr. kirke- og skolevæsen, s. 259.

den nuværende var der trang til dem, og han troede, de både ville bidrage til at vække og styrke det kristelige liv og blive »et meget væsentligt led i kirkens forfatning«. Og ville man sige, dette var noget helt nyt, henviste han til, at rådene historisk sluttede sig til den af Christian IV 1629 oprettede medhjælperinstitution, der ved to mænd fra hvert sogn på landet, i byerne lidt flere, skulle bistå gejstligheden i kirketugtssager, men som aldrig fik nogen praktisk betydning, skønt den adskillige steder på papiret vedblev at bestå langt ind i det 19. århundrede<sup>3</sup>. Angående valgmåden gaves der heller ingen bestemte regler; om præsterne første gang skulle udtage medlemmerne, eller disse valgtes af alle husfædre, eller man foretrak en kombination af begge dele, overlodes til lokal afgørelse.

Cirkulæret blev i almindelighed modtaget med anerkendelse af præsterne, der skønnede på dets gode hensigt, og adskillige af dem prøvede da også ivrigt at føre dets tanker ud i livet, men der var rigtignok også mange, der tvivlede på, at dette som følge af lægfolkets ringe åndslige udvikling lod sig gøre, og som derfor fandt det bedre intet at foretage sig. Det skulle vise sig, at det var dem, der så klarest.

I det følgende skal der på grundlag af indberetninger i bispearkivet<sup>4</sup> redegøres for, hvad der skete i Fyns stift, idet det samtidig bemærkes, at manglende skrivelser om sagen fra embederne kan skyldes, at de pågældende præster mundtlig har underrettet deres foresatte om stillingen i deres sogne eller — hvad jo var rigtigt — opfattede cirkulæret blot som en henstilling og derfor ikke har reageret overfor det. At man i konventerne har drøftet det, kan anses for givet, selv om det kun en enkelt gang nævnes.

Allerede den 30/9 1856 udsendte biskop Engelstoft Halls cirkulære til sine præster vedlagt med et fra ham selv<sup>5</sup>. En-

<sup>3</sup>) Om medhjælperinstitutionen se min afhandling i kirkehist. saml. 6—V—444ff.

<sup>4</sup>) Journalsager 1856—58 (landsark. Odense).

<sup>5</sup>) Biskoppens kopibog A 30/9 1856 (landsark).

hver menighed, hedder det i dette, må erkende vigtigheden af et organ, der på én gang kan give udtryk for det, der rører sig i den, og samtidig være præsten til støtte og medhjælp. Han medgav derfor det ministerielle forslag sin bedste anbefaling, fordi han mente, det kunne give anledning til en åndelig udvikling i sognene og til forståelse af kirkeforfatningstanken. Angående valgene henstillede han, at de foregik i frihed, men han var tilhænger af, at de der agtede at stemme, i forvejen indskrev sig på en liste.

I Odense herred blev intet menighedsråd oprettet, og der foreligger ingen indberetninger derfra, men stemningen må jo i alt fald have været sagen ugunstig. Derimod kunne provst Rohmann d. 15/4 1857 fra sit provsti, Bjerger-Aasum herreder, meddele, at man i hans egne sogne, Rønninge og Rolfsted, efter at ministerens og biskoppens cirkulærer var blevet almindelig bekendt, havde oprettet menighedsråd begge steder, i Rolfsted enstemmigt, i Rønninge med 2/3 majoritet. Der valgtes 4 fra hvert sogn. Også i Munkebo, Allerup-Davinde, Fraugde og S. Næraa (derimod ikke i annekset Aarslev) forløb alt glat, men i Rynkeby-Revninge stødte pastor Viborg på betydelig modstand.

Da han ikke turde overlade afgørelsen til den store hob, havde han henvendt sig til nogle af de bedste mænd i Revninge, men fik kun af dem en nølende tilslutning, og da han alligevel havde tillyst valg efter en søndag at have prædike om et menighedsråds opgaver ud fra lignelsen om arbejderne i vingården, modtog han en protestskrivelse fra 39 husfædre, der »ikke ville være med til dette«. Han indkaldte så til et møde, hvor man efter at have hørt hans udvikling erklærede, at man nu forstod ham bedre, men i intet af sognene var der nogen, som turde påtage sig ansvaret ved at lade sig vælge, og da han ikke kunne tænke sig hvem som helst i rådet, faldt sagen. På et senere tidspunkt blev der imidlertid alligevel, ifølge en oplysning fra provsten, dannet menighedsråd i pastoratet. Derimod skrev pastor Briand fra N. Søby, at hos ham var man uinteressert, og fra N. Lyndelse

kapellan Rambusch, at der her ikke var nogen, som var egnet til at sidde i et menighedsråd, mens pastor Wad, Aasum, ville se tiden an. Hans menigheder syntes vel delvis forstående, men han frygtede, et valg ville medføre splittelse i dem, og det ville han undgå. Den samme frygt nærrede pastor Friis i Kölstrup, der havde været præst på stedet i 40 år; de bedste ville, troede han, undslå sig for valg, fordi de derved fik udseende af at opnå en myndighed over deres bysbørn, hvorved der let kunne blive uro på egnen. Hidtil var det jo også gået godt på den gamle måde, hvad f. eks. havde vist sig ved, at man havde indført den nye salmebog efter hans ønske. Provst Bloch i Kerteminde sagde ligeledes nej, men hans motivering var, at det ministerielle cirkulære ikke var tilfredsstillende, fordi det ikke gik ud fra forholdene i menighederne, sådan som de virkelig var.

I Lunde-, Skam- og Skovby herreder blev der dannet menighedsråd i Lumby (Provst Halds embede), Østrup-Hjadstrup, Allesø-Næsbyhovedbroby, Lunde, Krogsbølle, Skamby, Uggerløse-N. Højrup, Klinte, N. Næra-Bederslev-, Søndersø, Hårslev, Veflinge, dog næppe med synderlig begejstring ret mange steder, om overhovedet nogen, thi det bifald, Pastor Lorenzens redegørelse for sagen fik i N. Næra, stemmer så lidt med den forbeholdenhed, hvormed den ellers i reglen blev mødt, at man fristes til kun at anse det for en høflig gestus mod præsten, som man gerne ville vise en venlighed, og som derfor også fik de medlemmer valgt, han foreslog. Hvor liden tillid præsterne tidt havde til deres menigheder, fremgår formentlig af, at de i Hårby, Lumby og Veflinge lod bylaugene udpege valgmand, antagelig for derved at undgå frie valg, ja Pastor Boesen, Veflinge, sagde det rent ud, at han på den måde mente at kunne sikre sig mod uønskede og oppositionelle mænd, som var i stand til at svække rådets arbejde. Pastor Wendelin, Krogsbølle, afgjorde selv sagen ved at udpege en lærer og to gårdmænd, da de stemmeberettigede, der kom til det afgørende møde, ikke vidste, hvem de ville have. Fra Skamby

skriver Pastor Sommerfeldt (d. 10/6—1857): »Hvo der kender til landboernes langsomme bevægelser i den retning, vil indse, at en sag af denne art ikke i en fart kan med de bedste midler bringes til veje.« Det viste sig også, at da han efter i forvejen at have søgt at vække sine sognebørns interesse indbød til valgmøde, kom der ingen, fordi det var i såtiden, og til et nyt kun ganske få. De valgte så fire medlemmer, men dette fik ingen betydning, og da præsten næste år, 1858, forsøgte igen med nyt valg Pinsedag, var befolkningens ligegyldighed herfor så stor, at han nu lod sagen falde. At der alligevel på en eller anden måde må være blevet oprettet et råd, fremgår af en — senere — visetalsoptegnelse af biskop Engelstoft.

Fra Guldbjerg meldte pastor Blauenfeldt, at det var aldeles utilrådeligt med frie valg på grund af folks sløvhed, og han havde derfor selv fået to fra hvert af sine sogne til at love at gå ind i et menighedsråd, hvorpå han Juledag (1856) bad dem, der havde nogen indvending at gøre mod den trufne ordning, at sige til inden midten af januar. Resultatet blev imidlertid protester fra alle familiefædre, som erklærede, at de ønskede at fritages for det påtænkte råd, så længe det ikke var påbudt ved lov. Det samme var tilfældet i Ejlbj, Melby og Grindløse, mens man i Bøghense foreløbig ville se tiden an.

I Baag og Vends herreder blev menighedsråd kun oprettet i det førstnævnte og her i Dreslette, Provst Seidelins sogn, Assens-Kærum, Barløse, Flemløse, Sønderby, Sølsted-Vedstoft, Ørsted, Søby, Hårby, Helnæs og Kerte. De fleste kom allerede i 1856, enkelte ikke uden modstand hos befolkningen. Således i Kerte, hvor nogle indvendte, at dette nok ville føre til sogne-pavedømme. I Turup afviste man helt med den motivering, at man ikke ville tåle belæring og tilrettevisning af andre end af præsten selv. I Gelsted glippede det også, thi de delegerede fra pastoratet, som pastor Krog forhandlede med, erklærede efter at han havde talt med deres byfæller om sagen, at man var tilfreds med for-

holdene, som de var, og ikke ønskede nogen forandring, og i Husby havde menighedsrådstanken kun een tilhænger, da pastor Schiødtte anbefalede den; med Grev Wedel og sognefogden som ordførere erklærede man sig så vel fornøjet med den præst, man havde, at en nyordning var unødvendig.

Fra Dreslette indberettede provsten, at man hos ham bl. a. ville arbejde for, at menigheden deltog i Korsvarene og blev i kirken, til gudstjenesten var forbi, og i Ørsted havde pastor Dreyer, der holdt »valgsmøde« i en gård, for at forhandlingen kunne foregå under frie former, peget på, at opgaven var at få et mellemlid mellem menighed og præst, som kunne hjælpe ham i sjælesorg og kirketugt (indskriden i privatlivet dog kun af det samlede råd) styrke alt godt i sognet, herunder modarbejde ulovligt krophold, nattevsvir og uordener blandt de unge. Resultatet blev, at man valgte en sognefoged og danebrogsmand, en gårdmand og en teglbrænder til menighedsrådet, men det skete ganske vist kun med 29 stemmer. Valgperioden var 3 år.

Fra Søllested meldte pastor Rhode først på foråret 1857, at hans menighedsråd ved deres kraftige optræden havde fået de unges spillegilder forandret til omgangsdans i gårdene — dog ingen lørdag aften — de havde været opmærksomme på forsømmelser af kirke- og altergang og med godt resultat formanet et par uforligelige ægtefolk samt advaret høkeren mod ulovligt krophold. De ønsker tiden for sommergudstjenesterne ændret til kl. 8 og 11 — det vil øge kirkegangen, da folk om eftermiddagen sover til middag eller skal i byen. Præsten oplyser iøvrigt, at han benytter benævnelserne »sogneråd« og »menighedsråd« i flæng, fordi hans gamle skikkelige og gudeligt sindede menigheder lægger så megen vægt på ordene »sognefolk« og »sogneforstandere«.

Også pastor Eskesen i Flemløse mente at kunne spore menighedsrådets gavnlige indflydelse på et husligt forhold, og det søgte at få den nye salmebog indført. Balles lærebog havde derimod stadig mange tilhængere, så den måtte man

foreløbig affinde sig med. En mand havde givet udtryk for sit syn på den i et vers: »Barnet vokser fra sin skammel — bliver snart til legetøj for klog. Ingen, bliver han end nok så gammel — vokse kan fra Balles lærebog.« —

I Barløse (pastor Møller) ville man modvirke lørdagsdansen, indøve nye salmemelodier og administrere fattigbøssen.

Heller ikke i Sunds herred var der nogen særlig begejstring for Ministerens og Biskoppens cirkulærer. Pastor Wulff ved Vor Frue Kirke i Svendborg sendte et aftryk af dem begge ud til alle husstande, men samtidig agiteredes der voldsomt mod dem i byen: De vakte kunne tage magten, unge folk skulle nødes til at gå i kirke, og de der ikke gik til alters, offentligt beskæmmes, så man ikke kunne have sine hjemlige forhold i fred. Følgen blev, at da præsten indbød til en offentlig forhandling (d. 22/2—1857), gik alle imod med undtagelse af nogle forsamlingsfolk fra land-distriktet, ja man forlangte endog, at sagen ikke måtte rejses igen de første fem år. Dette afslog Wulff dog.

I Nikolai sogn gik det på lignende måde, idet en forsamling på 200 mennesker udtalte sig afgjort mod menighedsråd, da kapellan Hansen holdt møde om det, og bedre gik det ikke for pastor Hornemann i St. Jørgens sogn, hvor man bl. a. indvendte, at et sådant råd ville medføre for store udgifter. Derimod vedtog en forsamling på 60 på Turø, anneks til St. Nikolai, enstemmigt at oprette et.

Heller ikke i Skårup skete der noget, skønt præsten, seminarieførstander Schurmann, betonedes, at det jo kun drejede sig om en slags kirkeligt sogneforstanderskab. På det afgørende møde, beretter Schurmann (30/3—1857), indrømmede nogle vel, at et mellemed mellem præst og menighed kunne have nogen betydning, men flertallet gik imod: Man skulle ikke røre ved de ting, selv om meningen var god; det gik for vidt med friheden, når den nu også skulle udstrækkes til kirkens sager, og man var vel tilfreds med den tilstand, man havde, så meget mere som man ikke vidste, hvad det var, man kunne gå ind til, så det var i alt

fald bedre at vente og se, hvordan det gik andetsteds. At det var noget helt nyt, der blev foreslået, og at man ville beholde sin frihed, blev også anført.

Det sidste argument lød ligeledes i Bregninge mod pastor Olivarius' forsvar for cirkulærerne, man ønskede ikke splid i hjemmene og ville heller ikke høre noget om, at et menighedsråd kun støttede præsten i det praktiske, for sidenhen tiltog det sig nok magt også i det kirkelige.

Lignende indvendinger mødte provst Rasmussen i hans eget sogn, Stenstrup, hvor der kun kunne mønstres 50 lunkne venner mod 70 absolutte modstandere, hvad atter bevirkede, at nu også annekset Lunde, der først havde været velvilligt indstillet, skiftede standpunkt og sagde fra. Afslag kom der ligeledes fra Kværndrup, Egense og Ø. Skerlinge pastorater, hvor der ingen stemning var for dette nye.

Derimod kunne pastor Heilmann, Bjerreby, d. 14/1 1857 meddele, at han efter sidste søndag at have prædiket om Jesus i sin faders gerning og anvendt dette på samarbejdet mellem menigheden og ordets forkynder bagefter havde fået en talrig forsamlings ja til oprettelse af et menighedsråd, selv om kun 37 havde tegnet sig på valglisten. Der valgtes 4 medlemmer, en lærer, to gårdmænd og sognefogden, og cirkulærets indhold ville blive rettesnoren for dets virksomhed.

Mens der ikke synes at være oprettet menighedsråd i Vinding og Gudme herreder, kunne provst Leth i Svaninge fra Salling Herred d. 6/5—1857 melde om resultater i Faaborg-Diernisse, Ø. Hæsing-Hillerslev, V. Hæsing-Sandholt-Lyndelse, V. Aaby-Aastrup, Herringe, Jordløse-Haastrup og Avernakø, hvilket sidste sted 24 af øens 62 husfædre valgte 2 gårdmænd til deres menighedsråd. I V. Aaby pastorat indtegnede fra de to sogne henholdsvis 76 og 56 (af 120 og 75) sig på listerne, og de stemte omtrent alle, det ene sted på tre gårdmænd og en lærer, det andet på en gårdmand, en husmand og en smed. I Jordløse-Haastrup var der 37+50 valgmænd, der udpegede to gårdmænd og



en husmand samt to gårdmænd og en proprietær til rådene. I forvejen havde pastor Hoskier bearbejdet stemningen ved på møder i vinterens løb at indøve nye melodier og at holde kirkehistoriske foredrag, hvorunder han kom ind på det frie kirkelivs skæbne gennem tiderne. På et møde i præstegården underskrev medlemmerne — blandt hvilke ingen sognebåndløser måtte findes — den af præsten forfattede arbejdsplan med løfte om at virke for alt, der kunne fremme det kristelige liv i kirke, skole og hjem.

I Herringe kneb det med at føre sagen igennem. 24 af sognets 60 husfædre sagde nok ja, men pastor Camradt var alligevel betænkelig, da han troede, at der vist var adskillig uvilje mod dette »her såkaldte åndelige forstanderskab«. Ikke desto mindre blev der afholdt valg af to »velskikkede« gårdmænd, den ene fik absolut flertal, 15 stemmer. I Hovedsognet, Gestelev, hvor der ellers skulle have været mest kirkelig sans, ønskede man derimod, at alt blev ved det gamle.

Negativ var ligeledes stemningen i Svanninge. Thi ganske vist kom der ingen særlig modstand til orde ved et afholdt møde, men da der bagefter blev foretaget en skriftlig afstemning ved fremlagte lister i skolerne, gav det et helt andet billede, og provst Leth mente det derefter rigtigst at stille sagen i bero. I Allested var der ikke den fjerneste stemning for dette »kirkelige politi«, der kun ville føre til præsteherre-dømme og trænge sig ind i familielivet; desuden var det overflødigt i sig selv og ville være byrdefuldt for medlemmerne. I Krarup ville man intet menighedsråd have, så længe det ikke var påbudt ved lov, og i Brahetrolleborg, hvor først en forsamling med 60—70 deltagere enstemmigt havde besluttet at oprette et, slog stemningen om, efter at 12 ansete mænd skriftligt havde protesteret derimod.

På Langeland<sup>6</sup> samledes provst Graae, Tranekær, allerede d. 8/10 1856 med præsterne til en forhandling om, hvad der

---

<sup>6</sup>) Æro udgjorde med Als et særligt bispedømme 1819—64.

burde foretages, og der var enighed om det ønskelige i ad den anviste vej at kunne opnå en aktivisering af menighedslevet. På den anden side udtaltes der dog også frygt for, at det ikke var let at finde de egnede mænd til rådene, og at mange ville undslå sig for at lade sig vælge. Nogle var betænkelige ved at overlade valgene til hvilken som helst, men heroverfor gjorde provsten gældende, at man måtte vise folk tillid.

Vanskelighederne udeblev heller ikke; i April 1857 kunne provst Graae kun melde om oprettelse af menighedsråd i sine egne sogne, Tranekær og Tullebølle, i Bøstrup og i Snøde-Stoense, oven i købet med den tilføjelse, at der alle steder havde været en vis modstand derimod. I Tranekær havde der blot indtegnet sig 52 vælgere; de valgte en forpagter, en husmand og en lærer, den sidste bad sig imidlertid fritaget og erstattedes så med en boelsmand. I Tullebølle samledes man om en husmand og to gårdmænd. I Bøstrup blev det en forpagter, to gårdmænd og to boelsmænd, i Snøde-Doense tre gårdmænd fra hvert sogn. Fra alle pastoraterne indsendtes arbejdsplaner, der imidlertid bevæger sig i almindelige vendinger, idet de opgaver, man vil løse, væsentlig er de samme som dem, det ministerielle cirkulære peger på.

Men ellers var der på øen grumme liden lydhørhed overfor ministerens og biskoppens cirkulærer. I Rudkøbing kom der således kun 40 til det møde, pastor Steen havde bekendtgjort, og hans tale om den betydning, et menighedsråd kunne have for folkekirkens bevarelse, og om lægfolks deltagelse i det sognekirkelige arbejde, vandt kun meget ringe tilslutning; blot et par var interesserede, resten gik imod. I anneksset Skrøbelev samledes der 30 til forhandling, men da halvdelen ønskede at blive ved det gamle, blev også her sagen henlagt. Det samme var tilfældet i Simmerbølle, her mødte der 25, og de tog alle afstand fra en nyordning.

Pastor Olsen i Longelse havde egentlig troet, der var nogen forståelse i dette sogn, men på et gennem oldermænd

indkaldt møde vedtog man med 52 stemmer mod 15 intet at foretage sig, og i annekset Fuglsbølle blev udfaldet det samme (33 mod 17). Under den forudgående forhandling blev der hævdet, at oprettelse af menighedsråd var en list, hvorved man ville berøve folk deres frihed og blande sig i, om de gik til alters. Præsten beklagede afstemningen, men havde egentlig ikke ventet andet, da der på stedet ikke var nogen trang til et menighedsråd, og et sådant ville også kun være en tom form, når det ikke kom til at bestå af mænd, som var opgaven voksen.

Frygten for kirketugt var også årsag til, at sagen standse i Tryggelev. Her havde pastor Dreyer indbudt tre mænd fra tre af sognets byer til forhandling i præstegården — i Fodsløtte stillede man sig afvisende — desuden et medlem af sogneforstanderskabet og sognefogden, der begge nød stor anseelse blandt folk. Men da især sognefogden stærkt gik imod tanken om et menighedsråd, der efter hans mening både ville blive dyrt for sognet og berøve den jævne mand hans frihed, besluttede præsten intet at foretage sig, med mindre der skulle være en stærk stemning derfor. Men det var der slet ikke, kun to mænd skrev sig på valglisten. Havde det derimod, skrev pastor Dreyer i sin indberetning om udfaldet, drejet sig om at vælge et par mænd til at hjælpe ham i de kirkelige forhold, men uden at optræde som noget egentlig organ med en truende myndighed, ville det være gået anderledes.

I Magleby var der ingen egentlig opposition, men da på den anden side mange stod uklare, og nogle mente, at menighedsråd kunne bringe forstyrrelser ind i familielivet, endes man, skriver pastor Ortmann, om at udskyde afgørelsen, til man havde set, hvordan det gik andre steder.

Pastor Plesner i Humble meddelte derimod, at han efter privat at have talt med folk om cirkulærerne og een gang i kirken redegjort for deres indhold ikke ville foretage sig noget foreløbig, da han anså det for nytteløst på grund af folks uvilje. Måske kunne de dog senere komme på andre

tanker, men det ville ske langsomt, og deres modstand kunne kun overvindes gennem »sindig« virksomhed.

D. 5/11 1857 indberettede biskop Engelstoft resultat fra stiftet til kultusministeriet: Der var oprettet menighedsråd i 39 af dets 134 pastorater, og han havde fundet dem, han var kommet i forbindelse med, vel sammensatte. I 43 pastorater havde sagen mødt modstand, i 19 var den udsat, uden at den dog derfor endnu var opgivet, og i 20—30 var der intet foretaget. Om virksomheden i de stiftede råd kunne der på nærværende tidspunkt ikke siges ret meget, men nogle steder havde man været med til at uddele legater og bestyre den kirkelige fattigkasse, ligesom personlig påvirkning kunne være foretaget<sup>7</sup>.

Men denne biskoppens ret optimistiske vurdering af menighedsrådene var ikke rigtig. Bloch i Kerteminde havde ret, når han mente, det Hallske cirkulære ikke tog hensyn til de virkelige forhold. Både den alvorlige modstand mange steder og den ringe valgdeltagelse næsten overalt, hvor de blev oprettet, viser klart, at der ikke var nogen sans for tanken. Igennem lange tider var lægfolket blevet afvænnethed med at sysle med så at sige alle sognekirkelige opgaver, som varetoges af præsten og (i reglen) herremanden i hans Egenkab af »Kirkeejer«, så det forekom det som noget ligefrem mistænkeligt nyt, at man nu selv skulle til at tænke over dem. Hertil kom som en meget vigtig indvending den afgjorte uvilje, man på forhånd følte mod, at nogle af ens midte som præstens medhjælpere i udøvelse af kirketugt skulle have ret til at blande sig i andres privatliv; det var, som om de derved trådte ud af det gamle fællesskab og op-højede sig over deres bysbørn. Af det foregående vil det ses, at netop dette mange steder har været det springende punkt.

Når der dog blev dannet en del menighedsråd, i reglen valgt på 3—6 år, var det, fordi man de pågældende steder bøjede sig for præstens ønske, ikke fordi man selv brød sig

<sup>7</sup>) Kirkeministeriets 1. departement. Journal J. 1857 Nr. 1315 (rigsarkivet).

om det, og man tør vist roligt gå ud fra, at når det undertiden hedder, at det skete med fuld tilslutning, er dette snarere et udtryk for præstens ønsketænkning end for de virkelige forhold. De vakte kredse tog også afstand, forsamlingsfolkene, fordi de vidste, kirketugt ikke ville blive gennemført, som de ønskede, og grundtvigianerne nærmest fordi de frygtede at stå overfor begyndelsen til den kirkeforfatning, som deres præster i reglen gik imod. Det turde være betegnende, at der ikke blev oprettet et eneste i de egne af Sydfyn, hvor Vilhelm Birkedal havde sine fleste venner.

Det siger sig selv, at under sådanne forhold måtte menighedsrådene komme til at stå på meget svage fødder, og at de ikke fik noget at betyde. Deres arbejdsprogrammer, som bortset fra ret ligegyldige bestemmelser om valg, medlemstal og antal af årlige møder ligner hinanden stærkt (hvorfor der i den foregående fremstilling kun er dvælet meget lidt ved dem), og som tiest er en gentagelse med lidt andre, undertiden noget skærpede udtryk af cirkulærets anvisninger, viser afgjort hen til gejstlig affattelse; de læge medlemmer har sikkert meget sjældent haft virkelig indflydelse på den, og de har — her som i de fleste andre egne af landet — kun haft lidet at sige. Når det en enkelt gang berettes, at de har påtalt et og andet, tør man gå ud fra, at det drejer sig om undtagelsestilfælde, og at de da har handlet under pres af deres præst; på egen hånd at irettesætte en af sine sognefæller stemte jo meget lidt med den gamle bondes karakter, så det er jo også muligt, at en formaning kan være givet skriftligt, forfattet i rådets navn af præsten.

Og forøvrigt viste det sig snart, at når man havde fået de punkter, cirkulæret ellers gav anvisning på (ny salmebog og lærebog, ændret gudstjenestetid, efterårskonfirmation o. a.) til side, var der egentlig ikke stort mere at forhandle om ved sammenkomsterne. Bestemte sognekirkelige opgaver var nemlig ikke henlagt til rådene, som faktisk slet ingen ret havde til at vedtage noget, kun til at fremkomme med

ønsker, som myndighederne ikke behøvede at tage hensyn til. Hvad under da, at møderne til sidst blev indholdsløse, fordi man ikke havde noget konkret at samles om, og at dette i forbindelse med medlemmernes oftest kun lunkne interesse i dem førte til, at de efterhånden helt ebbede ud, om ikke før så når valgperioden var udløbet.

For det var det, de gjorde. Stikprøver i de biskoppelige visitatsoptegnelser viser det<sup>8</sup>. Allerede i 1860-erne er menighedsråd uomtalt i en række pastorater, hvor man normalt skulle have ventet at se dem nævnt, således i Tryggelev, V. Aaby Jordløse, S. Nærrå, Skamby, Munkebo, Veflinge, Sønderup, Dreslette, Barløse, Rynkeby, og forholdet er det samme for den følgende tids vedkommende. Det var tydeligt nok, hvor det bar hen. Kun ganske enkelte steder er de vedblevet at leve, således i Herringe, hvor der eksisterede et i hele pastor Heilmanns embedstid, til 1879, hvorefter det 1883 hedder, at det består, »endnu«, og 1890, at det er »til af navn«, men for tiden ligger i dvale på grund af de politiske brydninger.

Det Hallske cirkulære var vel ment, men virkelighedsfjernt, et stykke kontorarbejde, der ikke tog hensyn til de brede lags mentalitet, sådan som den var. Men derfor gik det også, som det måtte, og dets ophavsmand opnåede ikke, hvad han tilsigtede med det. Først ved I. C. Christensens menighedsrådslov af 1903 lykkedes det at skabe grundlag for en virkelig kontakt mellem myndigheder og menigheder, men da var også befolkningen blevet en anden, mere moden og mere åndelig udviklet, så den forstod at skønne på den deltagelse i det sognekirkelige arbejde, som nu både med virkelige opgaver og under ansvar blev henlagt til den.

---

<sup>8</sup>) I bispearkivet.